

Е. В. Піщевська
кандидат історичних наук,
доцент кафедри «Клінічної психології»
ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

МЕНТАЛЬНІСТЬ ІСТОРИЧНИХ ЕПОХ
(ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ)

У історичній хронології феномен людини вибудовується в тріаду - архаїки, історії і сучасності. Кожній історичній епосі відповідає особливий спосіб виробництва матеріальних благ, в

кожній діє основний соціологічний закон: спосіб виробництва визначає кінець кінцем здоров'я населення. У кожній складаються особливі уявлення про світ і про своє місце у світі, визначаються вчинки і поведінка людей. І, зрештою, в кожній формується своя психологічна матриця.

Вивчення психологічної матриці, ментальності історичних епох продовжує залишатися актуальним упродовж тривалого часу, є предметом наукового і соціального інтересу, одній з фундаментальних в історії, соціології, антропології, психології. Сьогодні в кожній країні існують різні критерії вивчення цього концепту і різні методи його дослідження, що формуються на протязі, як мінімум, останніх двохсот років.

У цьому дослідженні зроблено історичний екскурс в історію становлення історіографії цієї проблеми. Надано аналіз дослідження проблеми ментальності історичних епох у французькій гуманітарній науці, розглядається генезис ментальної проблематики у французькій гуманітарній думці. Автором зроблена спроба простежити в працях вчених постановку тих проблем, які, отримуючи закономірний розвиток, створили сприятливу основу для формування ідей вчених різних шкіл.

Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові методи. Принцип історизму, що дозволяє не забувати основного історичного зв'язку, дивитися на питання з точки зору того, як відбувалася еволюція поглядів на проблему ментальності історичних епох у французькій гуманітарній науці. Метод контент-аналіза, інтердисциплінарний підхід, метод деконструкції, діахронічний метод, метод концептуального аналізу дозволили точно і глибоко вивчити наявний матеріал, інтерпретувати його і отримати висновки.

Французька гуманітарна наука закономірно розвинула ідеї античних і середньовічних мислителів Геродота, Гіппократа, Демокрита, Ж. Бодена про особливості світосприйняття різних народів. У їх працях доки йдеться про поверхневі, наочно етнічні особливості психіки. Ж. Боден (1530 -1596 рр.) одним їх перших

сформулював ідею про вплив клімату, ґрунти і облаштування поверхні землі на характер народів. Ідея історизму, висунена італійським філософом Дж.Вико (1668-1774 рр.) стала загальною для розвитку подальшої європейської культури.

Важливий вклад в дослідження ментальності історичних епох внесли ідеї учених і просвітників XVII - XVIII століть. Серед них: «природжені ідеї», які ніяк не залежать від зовнішнього досвіду і належать розуму спочатку Рене Декарта; закони природи і, введене в науковий обіг, поняття «Дух народу» Шарля Монтеск'є; діалектичні погляди Жан-Жака Руссо, що намагається пояснити причини мінливості національних характерів; умоглядні уявлення про «південні» і «північні характери» Юля Миле, що описав національні характери.

Рене Декарт (1596 -1650 рр.) в положенні про існування природжених ідей, під якими він розуміє не готові до вживання кінцеві істини, а лише завдатки або «нахили розуму» до тих або інших положень, абсолютизував важливий гносеологічний факт, що полягає в існуванні безпосереднього знання. Роль цього знання - фундаментальна. Питання про якість мислення і обумовленості типу сприйняття, поставлений філософом став основою проблематики ментальності історичних епох. [1]

Шарль Монтеск'є (1689-1755 рр.), що ввів в науковий ужиток поняття «Дух народу», вирішує питання про його обумовленість з позиції географічного детермінізму. Він переконаний, що людьми управляють багато речей: клімат, релігія, закони, принципи правління, приклади минулого, устої, звичаї. По Монтеск'є, загальний дух народу - це спосіб життя, образ думки і почуття, образ дії окремо взятої, географічно і історично такої, що склалася спільності людей.[2] Жан-Жак Руссо (1712-1778 рр.), в Трактатах аналізує взаємозв'язок особливостей тих або інших народів з географічним положенням і відмінностями в громадській організації. Руссо зрозумів, що мінливість національного характеру визначається не природними, а громадськими стосунками.[2]

Французький історик і філософ Жюль Мишле (1798-1874 рр.) відмічає відмінності між націями, про властиву кожній нації духу і, разом з природними причинами, що впливають на характер нації (клімат, їжа, продукти), виділяє історичну долю кожного народу. Історик описував не лише реалії і події політичного життя, але і умови існування широких мас.

Важливий вклад в розробку проблеми ментальності історичних епох внесли роботи Густава Лебона, Габрієля де Тарда, що є представниками психологічного напрямку у вивченні культур. А. Фулле, Огюст Конт, Еміль Дюркгейм, Люсьєн Леви-Брюль, Марсель Мосс у своїх дослідженнях виділили домінуючі чинники, які сприяли формуванню теорії ментальності і лягли в основу розуміння ментальності історичних епох.

Французький соціальний філософ О. Конт (1798-1857 рр.) - основатель системно-еволюційної (інтелектуальною) моделі суспільства, пояснюючи громадські явища розумом, поставив питання, яке стало одним з ключових в проблематиці менталітету : «Але якщо історія є історія розуму, то досить, щоб уся історія була історією єдиного народу, щоб усім людям був властивий один образ думка. ... чому у різних народів є свої особливі і різні історії?» (4, с. 108) Конт підходив до вивчення суспільства як органічного солідарного цілого, що складається зі взаємозалежних частин.[3]

Вчення Еміля Дюркгейма (1858-1917 рр.), що розумів під ментальністю «колективне несвідоме», можна звести до двох базових знаменитих положень: соціальні факти слід розглядати як речі; відмітна ознака соціального факту -примусова дія на індивідів. Потопи думок, які спонукають до браку, до самогубства, до більшої або меншої народжуваності Дюркгейм визначає як стан колективної душі. Інститути виховання, право, вірування усім нав'язуються і задані ззовні. Суспільство це сукупність колективних представлень, усі атрибути людської природи зведені до тих представлень, які нав'язані індивідові суспільством, справедливо вважав Дюркгейм. [4]

Уперше ввів поняття «ментальність» і використав цей термін для характеристики первісного мислення французький антрополог і етнолог Л. Леві-Брюль (1857-1939 рр.). Введення цього поняття стало основою історичної психології другої хвилі, «історія ментальностей». Ментальність аналізувалася Леві-Брюлем як сукупність емоційно забарвлених соціальних представлень. Він першим підкреслив складність в досягненні дологічного мислення і колективних представлень, колективного життя неписьмених, «примітивних народів».

Французька гуманітарна наука, заклавши основу в дослідженні ментальності історичних епох, висунула наступні ідеї: особливості колективної свідомості і мислення; домінуюча роль релігії; психологічні механізми передачі ментальних властивостей різних суспільств; наявність у будь-якій свідомості певного суспільства взаємодіючих структур; соціальність усіх духовних явищ; природженість понять, що виражають духовну діяльність людини; архаїчні пласти свідомості у відносно перетвореному вигляді зберігаються в сучасній культурі.

Список використаної літератури

1. Декарт Р. *Размышление о методе* // *Собр. соч. в 2 т. Т. 1.* – М., 1989. – 654 с.
2. Руссо Ж. Ж. *Трактаты.* – М.: Наука, 1969. – 703 с.
3. Соловьёв В. *Теория Огюста Конта о трёх фазисах в умственном развитии человечества* // *Соч. Т. 2.* М., 1988. – 335 с.
4. Арон Р. *Этапы развития социологической мысли.* – М.: Прогресс-политика, 1992. – 608 с.